

Jaarverslag

2023

Inleiding

Dit is het eerste jaarverslag van het Expertisepunt Burgerschap (EB). Het is het gezamenlijke jaarverslag van de vier consortiumpartners (Stichting School & Veiligheid, het Kennispunt MBO Burgerschap, SLO en ProDemos – huis voor democratie en rechtsstaat). Het is goed om te constateren dat de samenwerking in 2023 steeds hechter is geworden; we weten elkaar beter te vinden en maken gebruik van elkaars expertise. Dit uit zich in het geven van presentaties over actuele ontwikkelingen aan elkaar en in de bijdragen die we verzorgen op conferenties en regionale bijeenkomsten die de afzonderlijke partners organiseren. Richting andere stakeholders treden de consortiumpartners zoveel mogelijk gezamenlijk op, bijvoorbeeld bij het organiseren van de Burgerschapstafel in juni 2023. Daar komen we in hoofdstuk 8 op terug.

In overleg met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is in 2023 de opdracht van het Expertisepunt Burgerschap aangescherpt en de werkwijze verhelderd. De consortiumpartners hebben daarnaast een samenwerkingsovereenkomst opgesteld, die begin 2024 door hen is ondertekend.

De werkzaamheden en taken van de vier organisaties binnen het EB zijn heel verschillend en dat heeft zijn weerslag in dit jaarverslag. Stichting School & Veiligheid en het voormalig Kennispunt MBO Burgerschap hebben in dit verslag beschreven welke activiteiten zij op basis van het projectplan hebben verricht in 2023. ProDemos en SLO geven hieronder een korte toelichting op hun werkzaamheden en taken binnen het EB in 2023.

ProDemos

ProDemos heeft als partner van het Expertisepunt Burgerschap twee activiteiten die tot uitvoer worden gebracht. In 2023 zijn de voorbereidingen gestart om twee burgerschapsdagen po en meerdere regionale bijeenkomsten voor docenten mbo te organiseren. Bij de Docentendag PO is het de bedoeling leerkrachten meer handvatten te geven om burgerschapsonderwijs in de praktijk te brengen. Hiervoor heeft ProDemos gekeken naar de vragen en behoeften die bij hen leven. De bijeenkomsten voor mbo docenten zullen in een aantal regio's van het land georganiseerd worden. Hierbij is gekeken naar de Docentendag Maatschappijleer die jaarlijks succesvol georganiseerd wordt. Mbo-docenten zijn hierbij ook welkom, maar dit is voor velen vaak ver reizen. Met de regionale burgerschapsdagen komt het Expertisepunt Burgerschap naar ze toe.

Daarnaast heeft ProDemos vanuit haar eigen kennis en expertise bijgedragen aan de versterking van het Expertisepunt Burgerschap, onder andere bij de organisatie van de BurgerschapsTafel en het meedenken over de ontsluiting van het lesmateriaal voor docenten.

SLO

SLO heeft als consortiumpartner van het Expertisepunt Burgerschap gewerkt aan de totstandkoming van de concept-kerndoelen burgerschap. Deze zijn in 2024 opgeleverd. Daarnaast is gewerkt aan de concept-eindtermen in het kader van de vakvernieuwing maatschappijleer en de kerndoelen Nederlands. Deze eindtermen hebben een stevige burgerschapscomponent gekregen. Deze kerndoelen en eindtermen zullen richting geven aan het beoogde curriculum burgerschap in het funderend onderwijs.

Verder heeft SLO een factsheet gemaakt over waar Nederlandse leerlingen ongeveer staan voor wat betreft burgerschap, adviezen over hoe een goed burgerschapscurriculum kan worden ontwikkeld en waar het schoolcurriculum burgerschap – zolang de conceptkerndoelen nog niet zijn opgenomen in de wet – zich op kan richten. Deze materialen zijn gepresenteerd op verschillende bijeenkomsten in het land (o.a. het congres van SLO).

Daarnaast is SLO gestart met het ontwikkelen van de architectuur van de leerlijnen. Deze leerlijnen kunnen door scholen worden gebruikt om een beredeneerd schoolcurriculum burgerschap te ontwikkelen. De ontwikkeling van de leerlijnen burgerschap start in 2024. In 2024 start SLO ook met het ontwikkelen van ondersteunende materialen die scholen kunnen helpen om samenhangend en doelgericht burgerschapsonderwijs te realiseren.

De activiteiten van het Expertisepunt Burgerschap in 2023

1 *Digitaal platform en
communicatiefunctie*

2 *Vraag- en adviesfunctie*

4 *Congressen en
bijeenkomsten*

3 *Leernetwerken*

5 *Professionalisering en
schoolondersteuning*

6 *Professionalisering*

7 *Instrumentarium
en tools*

8 *Stakeholders*

1. Digitaal platform en communicatiefunctie

Bouwen online portaal en merk Expertisepunt Burgerschap in de markt zetten

Voordat het Expertisepunt Burgerschap werd opgericht, kon het onderwijsveld terecht bij sectorspecifieke organisaties als het ging om informatie, hulp en ontwikkelingsmogelijkheden met betrekking tot het vormgeven van burgerschapsonderwijs. Het Expertisepunt Burgerschap was in naam en uitstraling nieuw voor het scholenveld. Om de zichtbaarheid en vindbaarheid te verbeteren, zijn in 2023 diverse middelen ingezet.

Om (nog) bekender te worden in het onderwijsveld en om actief in contact te komen met onze doelgroep, hebben we in 2023 meerdere activiteiten uitgevoerd: een maandelijkse nieuwsbrief, een magazine voor funderend onderwijs, een grote campagne op sociale media en een publicatie in PrimaOnderwijs.

Nieuwsbrief Expertisepunt Burgerschap

Vanuit Expertisepunt Burgerschap versturen we maandelijks (met uitzondering van de maanden juli en augustus) een nieuwsbrief met actuele informatie, tips en inspiratie over het vormgeven van burgerschapsonderwijs. De mbo-nieuwsbrief is een bestaande nieuwsbrief; met de po/vo-nieuwsbrief zijn we vanaf mei 2023 gestart. Het mbo heeft de traditie om - voordat de zomer- en kerstvakantie beginnen - een nieuwsbrief te versturen met kijk-, lees-, luister- en ervaringstips die in relatie staan tot burgerschap in het mbo.

Aantal abonnees	Begin 2023	Eind 2023
po/vo-nieuwsbrief*	897	1.598
mbo-nieuwsbrief	2.838	3.128

* start vanaf mei 2023

Magazine

In de eerste editie van ons magazine 'Burgerschap op school', maakten de scholen uitgebreid kennis met het Expertisepunt Burgerschap, onze activiteiten en onze helpdesk. Daarnaast werden er schoolvoorbeelden uitgelicht, was er toelichting op de kerndoelen en stond er in het magazine informatie over een aantal

burgerschapsthema's, zoals de connectie tussen literatuur en burgerschapsonderwijs en wereldburgerschap.

Het bereik van het magazine was groot. De online-versie is in 2023 ruim 13.000 keer bekeken. Van de papieren versie zijn ruim 11.000 exemplaren verspreid. Ze zijn direct naar alle scholen verstuurd, opgevraagd via het secretariaat en bij conferenties uitgedeeld.

In het [L&B magazine van november](#) was er aandacht voor de adviseurs in het mbo. Dit magazine wordt uitgebracht met een oplage van 3.500 stuks en digitaal verspreid onder mbo-instellingen.

Campagne sociale media

Vanaf oktober liep een online campagne om naamsbekendheid te creëren voor het Expertisepunt Burgerschap. Deze had als doel om meer verkeer naar de website en meer volgers op LinkedIn te krijgen. Er werden verschillende posts gemaakt voor po, vo en mbo waarin verschillende onderdelen van het Expertisepunt Burgerschap werden uitgelicht. Hieronder is te zien hoe vaak mensen doorklikten naar de website, hoeveel onderwijsprofessionals werden bereikt en hoe vaak de posts werden bekeken.

Facebook/Instagram:

- 👉 1.078 kliks naar website
- 👉 15.538 professionals bereikt
- 👉 166.306 impressies

Google Ads:

- 👉 1.230 kliks naar website
- 👉 8.770 professionals bereikt

LinkedIn:

- 👉 2.533 kliks naar website
- 👉 48.531 professionals bereikt
- 👉 160.251 impressies

Op LinkedIn plaatsen we regelmatig nieuwsberichten. Voor mbo was er een bestaande pagina waarvoor het aantal volgers in 2023 is gegroeid naar 3.000. Daarnaast is er nog een algemene pagina gemaakt waar het aantal volgers ook naar ruim 3.000 is gegroeid.

Website onderhouden en doorontwikkelen

De website – die in november 2022 is gelanceerd – is in 2023 voor de sectoren po, vo en mbo verder uitgebouwd: actuele informatie over wet- en regelgeving, professionalisering en lesmateriaal op het gebied van het burgerschapsonderwijs wordt vermeld.

Alle inspanningen om de naamsbekendheid te vergroten en verbeteringen aan de website hebben zich vertaald naar oplopende bezoekerscijfers voor de website. Daar waar er in januari 1.877 gebruikers waren, groeide dat in juni naar 3.315 gebruikers en in november tot 6.784 gebruikers per maand. Met in het hele jaar een totaal van ruim 1 miljoen acties op de site en bijna 37 duizend gebruikers is de website geen onbekend terrein meer wanneer mensen informatie zoeken over burgerschapsonderwijs.

De website is een belangrijk medium om de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk te bedienen. Relevante informatie wordt verwerkt tot 'actueel-items', maar ook regelmatig toegevoegd aan de inhoudelijke pagina's bij de 'thema's' of bij 'beleid en regelgeving'. Aanbieders zijn uitgenodigd om hun aanbod te laten ontsluiten bij 'lesmiddelen' en bij het 'professionaliseringsaanbod'. Bij het mbo was dat al de gewoonte. Voor het po en vo hebben de webpagina's in 2023 een flinke make-over gehad waardoor informatie beter te vinden is voor scholen. Zo is er niet alleen scholingsaanbod te vinden, maar staan er ook onderzoeken, instrumenten en schoolvoorbeelden online.

Goed bezochte websitepagina's zijn onder andere:

- Wet- en regelgeving en de vier dimensies (mbo)
- Magazine 'Burgerschap op school' (po/vo)
- Beleid en regelgeving (po/vo/mbo)
- Thema's (po/vo/mbo)
- Pagina over het Israëlisch-Palestijns conflict (po/vo/mbo)
- Downloadbestand IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs (po/vo)

The image displays three screenshots of the 'Burgerschap' website, illustrating its content and design. The top screenshot shows the 'De vier dimensies' page, the middle one shows 'Beleid en regelgeving', and the bottom one shows 'Thema's'. Below these is a graphic titled 'IJKPUNTEN VOOR GOED BURGERSCHAPSONDERWIJS' (Key points for good citizenship education) for basic, continuing, and special education. The graphic lists 14 key points: Wet- en regelgeving, Lesmateriaal, Professionalisering, Actueel, Agenda, Contact, Thema's, Scholingsaanbod, Middelen, Onderzoek, Instrumenten, Schoolvoorbeelden, en een 'LINK NAAR ONDERWERP' (Link to subject).

IJKPUNTEN VOOR GOED BURGERSCHAPSONDERWIJS
VOOR BASISONDERWIJS, VOORTGEZET ONDERWIJS EN SPECIAAL ONDERWIJS

- WET- EN REGELGEVING
- LESMATERIAAL
- PROFESSIONALISERING
- ACTUEEL
- AGENDA
- CONTACT
- THEMA'S
- SCHOLINGSAAANBOD
- MIDDLEN
- ONDERZOEK
- INSTRUMENTEN
- SCHOOLVOORBEELDEN
- LINK NAAR ONDERWERP

Logo's: PO RAAD, VO FAAD, and others.

Leermiddelen ontsluiten

Het EB verwijst op de website via een aantal relevante thema's naar aanbieders van lesmateriaal, gastlessen, excursies e.d. De gekozen thema's sluiten aan bij de 'bouwstenen' die in het kader van Curriculum.nu zijn ontwikkeld en de huidige vier dimensies van het burgerschapsonderwijs in het mbo. Daarnaast verwijzen we naar andere websites waarop leermiddelen voor burgerschap worden ontsloten, zoals de Burgerschapsmarkt van de Respect Foundation, het vakportaal Burgerschap van SLO en Wikiwijs. Het streven is om in 2024 een database met leermiddelen op te zetten waarbij wordt aangesloten bij de nieuwe conceptkerndoelen en de nieuwe kwalificatie-eisen.

In 2023 liep het Israëliisch-Palestijns conflict zeer hoog op. Om scholen te ondersteunen in hun lessen hierover, zijn er per sector pagina's aangemaakt met concrete handvatten en lesmaterialen. Uit de bezoekcijfers blijkt dat in een behoefte voorzien werd met ruim 4.000 websitebezoekers voor de verschillende pagina's hierover.

De gekozen thema's sluiten aan bij de 'bouwstenen' die in het kader van Curriculum.nu zijn ontwikkeld en de huidige vier dimensies

2. Vraag- en adviesfunctie

Loketfunctie po/vo

Helpdesk

In 2023 zijn er in totaal 269 vragen binnengekomen bij de helpdesk; telefonisch en via info@expertisepuntburgerschap.nl. Via de helpdesk kwamen er veelal vragen binnen over het vormgeven van het burgerschapsonderwijs (65 keer) en werd er 49 keer direct gevraagd naar een adviseur. Daarnaast waren de vragen veelal praktisch van aard: het aanvragen van het magazine, vragen over bijeenkomsten, de website, lesmateriaal, het gebruik van de Quickscan of verzoeken tot het geven van workshops.

MBO

Daarnaast komen er vragen binnen via mbo@expertisepuntburgerschap.nl. De meeste vragen die daar worden gesteld gaan over examinering; met name over vrijstellingen bij BBL-studenten. Verder worden er vragen gesteld over de nieuwe herijking van de kwalificatie-eisen burgerschap. We merken dat docenten de website EB goed weten te vinden en daar antwoorden op hun vragen krijgen. Verder zijn de onlinebijeenkomsten en de studiedag eveneens goede kanalen om vragen te kunnen beantwoorden (zie hieronder bij hoofdstuk 4).

Klankbordgroep docenten en studenten mbo

In januari 2023 heeft het Expertisepunt Burgerschap een klankbordgroep van docenten en studenten mbo opgericht. Deze groep bestaat uit 22 docenten burgerschap en 20 studenten van verschillende scholen in Nederland. De behoefte aan een klankbordgroep is ontstaan vanwege het toenemende aantal verzoeken van organisaties.

Diverse organisaties benaderen ons met de vraag of wij hun ontwikkelde lesmateriaal willen beoordelen en voorzien van feedback. Ook verschillende onderzoekers van Nederlandse universiteiten hebben zowel docenten als studenten nodig voor hun onderzoek en dienen een aanvraag bij ons in. Afgelopen jaar hebben we met de klankbordgroep een eerste online kick-off bijeenkomst georganiseerd.

In 2023 hebben we in totaal 19 aanvragen voor de klankbordgroep ontvangen. Aanvragen kwamen van de volgende organisaties (vanuit sommige organisaties komen meerdere vragen): Transformers Community, Ministerie OCW, Kennisland, Universiteit Utrecht, Ministerie SZW, Lectoraat Burgerschapsonderwijs, ProDemos, Ministerie van Financiën, Lokaal Rotterdam 10Young, Anne Frank Stichting, MBO Raad, Nibud.

3. Leernetwerken

Leernetwerk Jenaplan

Het lectoraat Vernieuwend Onderwijs is een onderzoek gestart om een antwoord te geven op de vraag: Kunnen we een handreiking voor burgerschap maken voor alle 175 Jenaplanscholen?

Op basis van een samengestelde expertgroep wordt uitgewerkt hoe Jenaplanscholen denken over bepaalde aspecten en invullingen van burgerschapsonderwijs en de burgerschapsopdracht, zoals het past bij het Jenaplanconcept. Dit resulteert uiteindelijk in een handreiking voor alle jenaplanscholen die ingaat op:

- 1) hoe je burgerschap en de burgerschapsopdracht moet opvatten,
- 2) hoe het begrip (of verwante begrippen) zich ontwikkeld hebben in het concept,
- 3) hoe je op school vorm kunt geven aan jenaplan-geïnspireerd burgerschapsonderwijs.

Het streven is om dit uiterlijk medio 2024 op te leveren. Het leernetwerk is een samenwerking met het Saxion lectoraat Vernieuwend Onderwijs en de Nederlandse Jenaplan Vereniging (NJPV).

Leernetwerk in samenwerking met Ons Middelbaar Onderwijs

Samen met Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) heeft het Expertisepunt Burgerschap een leernetwerk opgezet waarin een vragenlijst wordt ontwikkeld voor leerlingen, die aansluit bij de wettelijke burgerschapsopdracht en bij de belevingswereld van leerlingen (met nadruk op lagere leerjaren en praktische onderwijsniveaus). De vragenlijst geeft inzichten

*“Leernetwerken:
samen je licht opsteken.”*

die de school kan gebruiken om per leerjaar een nulmeting en vervolgmeting uit te voeren. OMO heeft bureau Common Ground en Riskchanger gevraagd de vragenlijst te ontwikkelen en te digitaliseren. De definitieve vragenlijst zal in het voorjaar van 2024 het licht zien. Op de website van het Expertisepunt Burgerschap is dan de niet-digitale versie van de vragenlijst te vinden.

Overige leernetwerken

Voor de Leernetwerken rondom 'meten is weten', 'burgerschap en taal' en 'leerlingparticipatie' is in november 2023 een online proeverij georganiseerd. Hiervoor waren achttien aanmeldingen. Op basis van de deelname daaraan verwachten we dat de leernetwerken 'meten is weten' en 'leerlingparticipatie' kunnen starten in 2024.

4. Congressen en bijeenkomsten

Burgerschapscongres voor funderend onderwijs

Op 19 april werd de jaarlijkse conferentie 'Focus op Burgerschap' gehouden, met als ondertitel *kleur buiten de lijntjes*. Ruim 150 deelnemers hadden een rijke dag, begeleid door Karim Amghar. Er waren inspirerende lezingen verzorgd door Hessel Nieuwelink, Bram Eidhof en Saro Lozano Parra. Daarnaast waren er twee workshoprondes waar divers aanbod was om mee aan de slag te gaan op school. Er waren onder andere schoolvoorbeelden, de Inspectie van het Onderwijs was aanwezig en er kon gewerkt worden aan schooleigen burgerschapsdoelen.

Regionale bijeenkomsten

Tijdens de regiobijeenkomsten voor het funderend onderwijs werd een inleiding gegeven over de nieuwe burgerschapsopdracht. De nadruk lag op uitleg over de wet- en regelgeving ('doelgericht', 'samenhangend' en 'herkenbaar') en aansluitende inspectiekaders. Daarnaast werd een eerste vertaalslag naar de eigen onderwijspraktijk gemaakt. De bijeenkomsten vonden plaats in verschillende delen van Nederland en duurden ieder 2 à 3 uur. Alle bijeenkomsten hebben doorgang kunnen vinden, met uitzondering van de bijeenkomst in Hengelo. Vanwege een tekort aan aanmeldingen, werd deze fysieke bijeenkomst omgezet in een drukbezocht webinar van een uur.

Deelnemersaantallen:

1. Utrecht: 29
2. Leeuwarden: 43
3. Roermond: 25
4. Goes: 14
5. Hengelo: 75 (webinar)

Enkele reacties uit evaluatie:

- “De tijd om na uitleg direct met collega's in gesprek te gaan. Zo beland het niet op de grote stapel. Het was ook erg fijn om met andere scholen uit te kunnen wisselen. Zeer waardevol!” (deelnemer Roermond)
- “Met elkaar (van dezelfde school) de 2 stappen met daarin de 3 vragen beantwoorden om zo het toe te spitsen op de locatie” (deelnemer Roermond)
- “De opmerking dat de visie op burgerschap per school heel verschillend kan zijn. Wat heeft jouw populatie nodig om als burger in de maatschappij te functioneren.” (deelnemer Leeuwarden)

Landelijk event

In samenwerking met Ons Middelbaar Onderwijs en Nuffic heeft het Expertisepunt Burgerschap op woensdag 11 oktober het landelijke event 'Aan de slag met burgerschap in het VO: normen, waarden en dilemma's' georganiseerd. Dit event was speciaal bedoeld voor docenten binnen het voortgezet onderwijs. Waar het in het gesprek over burgerschap vaak over wet- en regelgeving gaat, hebben wij als gezamenlijke insteek genomen 'kijken naar wat kan, niet naar wat moet'. Ongeveer honderd deelnemers maakten op deze dag zowel tijdens het plenaire deel als bij de diverse workshops kennis met diverse good practices, er was interactief theater en in de workshops was aandacht voor thema's als wereldburgerschap, mentaal welzijn onder jongeren en genderdiversiteit.

Online bijeenkomst gespecialiseerd onderwijs

Voor het gespecialiseerd onderwijs zijn we in september aangesloten bij een online Expertisesessie 'Implementatie burgerschap in het gespecialiseerd onderwijs' die door de sectororganisatie werd georganiseerd.

Inbreng bij andere congressen en bijeenkomsten

Het Expertisepunt Burgerschap heeft in 2023 diverse workshops verzorgd binnen zowel het po als het vo. Het waren 9 workshops, met in totaal ongeveer 175 deelnemers. Het Expertisepunt Burgerschap was daarnaast aanwezig bij

diverse evenementen met een stand op de informatiemarkten:

- 📍 ProDemos Docentendag – Den Haag
- 📍 VO Congres – Utrecht
- 📍 Conferentie Talen en Wereldburgerschap – Utrecht

Onlinebijeenkomsten contactpersonen mbo

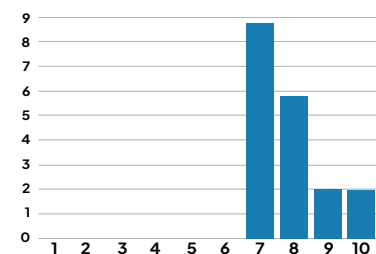
In 2023 hebben we vier onlinebijeenkomsten georganiseerd voor de contactpersonen burgerschap mbo: in januari, maart, juni en september. Omdat onze studiedag op 24 november 2023 plaatsvond, is er in die tijd geen onlinebijeenkomst georganiseerd.

De inhoud van deze onlinebijeenkomsten bestaat uit een aantal vaste onderdelen: informatie over actuele ontwikkelingen vanuit het EB en vanuit OCW en een kenniscarrousel in twee rondes van elk 20 minuten. In dit onderdeel presenteren (maatschappelijke) organisaties – vaak in samenwerking met een opleiding – een aanbod dat voor docenten interessant kan zijn.

Gemiddeld nemen er ongeveer 50 tot 60 docenten en/of beleidsadviseurs aan deel. In 2024 willen we met een enquête nagaan hoe de onlinebijeenkomsten worden gewaardeerd en welke onderwerpen deelnemers graag aan bod zien komen.

Evaluatie online bijeenkomst contactpersonen

Welk cijfer ken je toe aan de bijeenkomst?

7.84
Gemiddelde beoordeling

Studiedag MBO 24 november 2023 'Ver-kijkers, burgers in de toekomst'

De studiedag stond in het teken van de ontwikkelingen voor het burgerschapsonderwijs in het mbo. In totaal waren er 202 deelnemers aanwezig, verdeeld over docenten en adviseurs (140), sprekers, vertegenwoordigers van organisaties en uitgeverijen voor de kennismarkt en het organisatie-team. Uit de gehouden enquête bleek dat de bezoekers de studiedag als zeer positief hebben ervaren.

Enkele reacties van deelnemers:

- ✔ Leuke dag. Samen met een collega geweest op onze vrije dag. Geen spijt van!
- ✔ De dag was goed georganiseerd, verliep vlekkeloos, fijne sfeer met het ontmoeten van veel vriendelijke bevloggen mensen. Tot de volgende keer!
- ✔ Ik vind het heel fijn dat jullie dergelijke dagen organiseren. Vooral mee doorgaan.
- ✔ Super interessante dag gehad, met waardevolle workshops. Heel nuttig om naartoe te gaan.

"Ga zo door! De connectie met andere ROC's is super belangrijk in de landelijke ontwikkeling waarin we met z'n allen zitten. Ik sluit een volgende keer weer aan."

- ✔ Ik vond het een leerzame en inspirerende dag en het programma was goed afgestemd op alle deelnemers, of je nou een docent bent, of bijvoorbeeld een onderwijsontwikkelaar (zoals ik).

Werkgroep Digitaal Burgerschap mbo

De werkgroep Digitaal Burgerschap heeft 3 tot 4 keer per jaar een overleg. Doel is om materiaal te delen in nauwe samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek en in te zetten op innovaties. De focus in 2023 lag op: de aanvraag van een aantal gezamenlijke subsidies (scholen en de Koninklijke Bibliotheek), aandacht vragen voor dit onderwerp bij bestuurders in het mbo, het geven van workshops bij de studiedag Ver-kijkers, en de CVI-conferentie en het geven van input voor 'digitaal bewust' bij NPULS. De werkgroep zorgt ook voor aandacht voor dit onderwerp op de scholen van werkgroepleden.

Bijeenkomsten over Israëliësch-Palestijns conflict

Na het Israëliësch-Palestijns conflict heeft het ministerie van OCW een reeks dialoogsessies georganiseerd, waarbij vertegenwoordigers van sectorraden en docenten, leerlingen en studenten uit het vo, mbo en hoger onderwijs waren uitgenodigd. Er hebben in totaal vijf ontmoetingen plaatsgevonden met minister Dijkgraaf, waarbij het Expertisepunt Burgerschap een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de gesprekken.

Ter voorbereiding op deze gesprekken zijn we regelmatig gevraagd om informatie te verzamelen over de situatie op vo- en mbo-scholen. Uit ons netwerk hebben we docenten gevraagd om input te leveren over hoe de situatie in het klaslokaal en op school was. De antwoorden van docenten waren gevarieerd en divers.

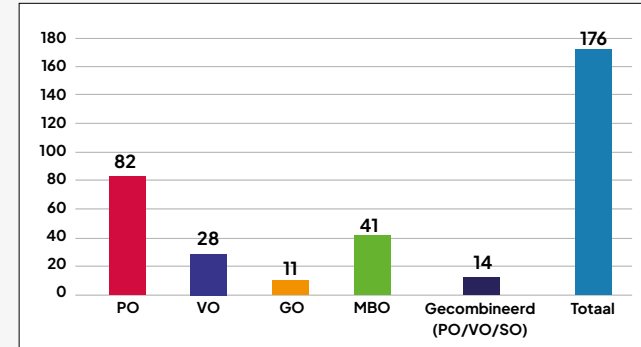
Na 7 oktober 2023 heeft het Expertisepunt Burgerschap meerdere keren het ministerie van OCW van informatie voorzien.

5. Professionalisering en schoolondersteuning

Adviseurs burgerschap

Het Expertisepunt Burgerschap beschikt over een aantal adviseurs burgerschap dat op aanvraag ondersteuning biedt aan het funderend onderwijs en het mbo. Er zijn sinds mei 2023 tien adviseurs voor po en vo en zes voor het mbo. Het is een diverse groep professionals met elk een expertise op het gebied van burgerschap. Zij werken 8 uur per week voor het Expertisepunt Burgerschap en geven advies op maat aan scholen die hiervoor een aanvraag indienen. Het betreft kortdurende trajecten met als doel scholen verder te helpen bij het zetten van de volgende stap naar doelgericht en samenhangend burgerschapsonderwijs. Doordat de adviseurs dicht bij de scholen staan, zien zij patronen in de uitwerking van het beleid rondom burgerschap en kunnen zij scholen steeds meer en beter adviseren. Als Expertisepunt Burgerschap investeren we in kennisdeling en samenwerking om de adviseurs - po, vo en mbo - zo goed mogelijk te ondersteunen bij hun werkzaamheden. Dat doen we door het organiseren van intervisiebijeenkomsten, extra informatiebijeenkomsten en online updates.

Tabel 1: aanvragen verdeeld per sector 2023

PO, VO en GO

In het kalenderjaar 2023 zijn voor het funderend onderwijs 135 aanvragen binnengekomen die specifiek ondersteuning vroegen van een adviseur. In de tabel is weergegeven hoe de verdeling van de aanvragen is voor de sectoren po, vo en go.

De meeste aanvragen komen uit het po. Het valt verder op dat het aantal aanvragen uit de noordelijke en oostelijke provincies wat achterblijft bij de zuidelijke en westelijke provincies. De aanvragen kunnen van individuele scholen komen, maar ook van een bestuur, een werkgroep burgerschap of een directeur met een cluster van 5 scholen zijn die ondersteuning vraagt. Binnen de gestelde kaders van de opdracht voert de adviseur één of meerdere gesprekken (live of online) en helpt de school of het bestuur een stap verder te zetten in de goede richting.

De aard van de vragen is divers. Scholen zoeken ondersteuning bij het vormgeven van hun visie of het implementeren daarvan. Veel vragen gaan ook over het vaststellen van doelen en het meten van resultaten. Ook het aanbrengen van samenhang in het burgerschapsonderwijs is een taak waar scholen soms nog mee worstelen, blijkt uit de aanvragen. Ten slotte krijgen we de concrete vraag om adviseurs een bijdrage te laten leveren aan een studiedag of workshops waarin het vormgeven van burgerschapsonderwijs centraal staat.

MBO

Sinds mei 2023 zijn er 41 aanvragen binnengekomen. Veel vragen gingen over de wens om burgerschap anders vorm te geven, visie en/of professionalisering, implementatievraagstukken voor een specifieke doelgroep (BBL of de opleiding Entree). Verder waren er algemene vragen en vragen over de toekomstige herijking van de kwalificatie-eisen burgerschap. Ook komen er in toenemende mate verzoeken om voorlichting te geven over burgerschap in het mbo. Niet alleen op mbo-scholen, maar ook vanuit docentenopleidingen bij hogescholen. Adviseurs werken vaak samen aan een adviestraject, wat de onderlinge kennisuitwisseling bevordert en waardoor de trajecten op scholen efficiënter zijn. Zij hebben door hun advieswerk een goed zicht op het burgerschapsonderwijs in het mbo.

6. Professionalisering

Leergangen po/vo

In 2023 zijn twee leergangen ontwikkeld. Een leergang voor kwaliteitszorgmedewerkers in het basisonderwijs en een leergang voor schoolleiders in het voorgezet onderwijs

Leergang bovenschoolse kwaliteitszorgmedewerkers po

Deze leergang geeft handvatten aan kwaliteitszorgmedewerkers om de scholen te begeleiden in het vormgeven van hun burgerschapsopdracht. De leergang bestond uit vijf online bijeenkomsten en de leergang is twee keer uitgevoerd. In totaal zijn 27 medewerkers van 24 verschillende scholen opgeleid.

Leergang schoolleiders vo

Er is voor gekozen de leergang in 2023 een keer als een pilot uit te voeren, omdat het aantal aanmeldingen tegenviel. Dit met het idee om op zo de leergang te optimaliseren met input van de deelnemers.

Leergang Burgerschap mbo

De leergang is door hogescholen grondig voorbereid in 2023. De hogescholen hebben onder begeleiding van Oberon gezamenlijke leeruitkomsten vastgesteld. Zij hebben bepaald dat de zwaarte van dit traject ongeveer 280 studiebelastingsuren telt voor de docenten. Op onze website is meer informatie over de leergang te vinden, kunnen de leeruitkomsten worden bekeken en zijn verwijzingen te vinden naar de hogescholen en de leergang die zij aanbieden.

Scholen die vanaf januari 2024 de leergang aanbieden, zijn: Hogeschool Windesheim, NHL Stenden, Fontys Hogeschool, Hogeschool voor Toegepaste Filosofie en de Hogeschool van Amsterdam. De Hogeschool Arnhem-Nijmegen start in september 2024. Er zijn nog gesprekken gaande met Hogeschool Rotterdam.

Het voeren van moeilijke gesprekken

Sinds mei 2023 is er vanuit het ministerie van OCW een subsidie mogelijk voor het volgen van training bij het voeren van moeilijke gesprekken over maatschappelijke onderwerpen in de klas. De regeling – die we *schurende gesprekken hebben* genoemd – geldt voor de sectoren po, vo, go en mbo, voor (aankomende) docenten en leerkrachten, teams en management. Binnen het EB wordt deze subsidieregeling uitgevoerd door het voormalig Kennispunt MBO Burgerschap.

Schurende gesprekken zijn moeilijke gesprekken over maatschappelijk gevoelige thema's die in gesprekken kunnen leiden tot polarisatie. Deze gesprekken vinden vaak plaats op school. Leerkrachten en docenten vinden het soms moeilijk om deze gesprekken te beginnen en te voeren. Niet alleen vanwege de reacties die deze onderwerpen oproepen, maar ook vanwege hun eigen rol. Docenten voelen zich vaak onvoldoende toegerust of opgeleid om het initiatief te nemen voor dergelijke klassengesprekken of om het gesprek in goede banen te leiden. Op onze website wordt het scholingsaanbod weergegeven waaruit scholen, opleidingen of teams een keuze uit kunnen maken.

Om zowel aanbieders als scholen te ondersteunen in de aanvraagprocedure, hebben we in 2023 een aantal webinars georganiseerd met (vooral financiële) uitleg. Uit de enquête-resultaten blijkt dat de bijeenkomsten succesvol zijn geweest en aan de verwachtingen van de deelnemers hebben voldaan. In 2024 gaan we door met het organiseren van deze webinars.

In 2023 hebben 14 po-scholen, 40 vo-scholen en 29 mbo-scholen gebruik gemaakt van deze regeling. Daarnaast zijn er nog veel aanvragen die in behandeling, maar nog niet uitgevoerd in 2023. De behoefte in het vo en mbo ligt hoger dan in het po. Gezien de leeftijd en de belevingswereld van leerlingen in het basisonderwijs is dat begrijpelijk.

7. Instrumentarium & tools

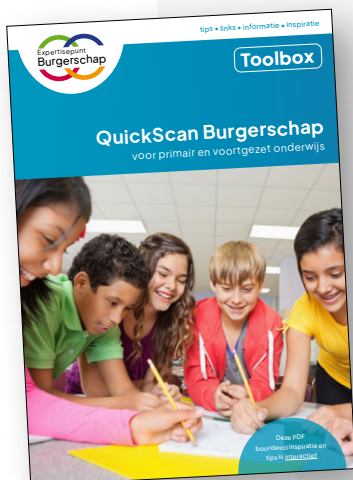
Hosting en onderhoud van Quickscan Burgerschap PO en VO en Toolbox Burgerschap SSV

De *QuickScan Burgerschap po en vo* is vernieuwd. Het is een hulpmiddel voor scholen in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs om een beeld te krijgen van de stand van zaken met betrekking tot het burgerschapsonderwijs in de eigen school.

De vernieuwde [QuickScan Burgerschap](#):

- is een gezamenlijke QuickScan voor po én vo;
- sluit nauwer aan op de [Negen IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs](#);
- bevat een aantal nieuwe elementen, zoals vragen over de basiswaarden en kwaliteitszorg;
- heeft een vernieuwde [Toolbox](#).

Inmiddels is in januari 2024 de nieuwe QuickScan live gegaan en via onze verschillende communicatiekanalen aangekondigd.

8. Stakeholders

Kennisnetwerk

In 2023 zijn plannen gemaakt om het contact met de wetenschap vorm te geven. We hebben een lijst met kandidaten opgesteld die we willen uitnodigen voor het Kennisnetwerk. Het uitgangspunt is om een diverse groep samen te stellen bestaande uit promovendi, lectoren en practoren met zoveel mogelijk expertise en kennis over het burgerschapsonderwijs in het po, vo, go en mbo. Inmiddels heeft de eerste bijeenkomst van het kennisnetwerk in januari 2024 plaatsgevonden.

De practoren in het mbo hebben regelmatig contact met het Expertisepunt Burgerschap. Drie practoren hebben een bijdrage geleverd aan de Studiedag Ver-kijkers op 24 november 2023. Ook hebben zij de mogelijkheid om een oproep te doen of kennis te delen tijdens de onlinebijeenkomsten contactpersonen burgerschap mbo.

Burgerschapstafel

In juni 2023 was er een goede uitwisseling met en tussen verschillende veldpartijen, aanbieders van onder meer lesmaterialen, trainingen en adviestrajecten. Ruim 40 partijen waren ingegaan op de open uitnodiging. Er is veel informatie opgehaald. De informatie is in december verwerkt op de website. Gedurende het hele jaar 2023 heeft het Expertisepunt Burgerschap gesprekken gevoerd met diverse (maatschappelijke) organisaties om elkaar beter te leren kennen.

Contacten met organisaties op het terrein van burgerschapsonderwijs

Het Expertisepunt Burgerschap is in 2023 door een groot aantal instellingen en bedrijven benaderd, waaronder Beeld en Geluid, Huis van Erasmus, Qompas, Stichting Digisterker, Nuffic, Kidsweek/SamSam, Rovict, BissBiss educatie, het Samenwerkingsverband Kansengelijkheid & Burgerschapsonderwijs, Amnesty International, Hope XXL en Creathlon. Een aantal van deze organisaties is uitgenodigd voor de Burgerschapstafel, met andere organisaties zijn kennismakingsgesprekken gevoerd.

In ontmoetingen met (maatschappelijke) organisaties die gericht zijn op het mbo komen verschillende onderwerpen aan de orde. Sommige organisaties willen graag in contact komen met mbo-scholen, terwijl andere organisaties meer willen weten over de inhoud van het vak burgerschap. Ook zijn er organisaties die hun aanbod of lesmateriaal graag onder de aandacht van mbo-scholen willen brengen. We hebben hierbij een verbindende rol.

Organisaties die we hebben gesproken zijn: JKB (jonge klimaatbeweging), Sovjet Ereveld, Stichting Lokaal, Prinsjesfestival, Nederlands Jeugdinstituut, Respect Foundation, Leren voor Morgen, Stichting LEF, Movies that Matter, Nationale Denktank, Zorgverzekeringslijn, Fonds voor Cultuurparticipatie, Positive Minds, Wijzer in Geldzaken, Save the Children, Anne Frank Stichting, Janice Deul (Keti Koti) en het Nationaal Jeugddebat.

